

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2023 Vol. 2

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2023 Vol. 2

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR Shuhrat Sirojiddinov
BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI Karomat Mullaxo'jayeva
MAS'UL KOTIB Ozoda Tojiboyeva
TAHRIR HAY'ATI Karl Rayxl (Germaniya) Isa Habibeyli (Ozarbayjon) Seyhan Tanju (Turkiya) Almaz Ulvi (Ozarbayjon) Benedek Peri (Vengriya) Vahit Turk (Turkiya) Teymur Kerimli (Ozarbayjon) Eunkyung Oh (Koreya) Nazef Shahrani (AQSh) Boqijon To'xliyev Muhammadjon Imomnazarov Bilol Yujel (Turkiya) Qosimjon Sodiqov Zulxumor Xolmanova Mustafa O'ner (Turkiya) Nurboy Jabborov G'aybulla Boboyorov Kimura Satoru (Yaponiya) Imran Ay (Turkiya) Aftondil Erkinov Nadir Mamadli (Ozarbayjon) Rashid Zohidov Otabek Jo'raboyev Bulent Bayram (Turkiya) Qo'ldosh Pardayev Nodirbek Jo'raqo'ziyev Oysara Madaliyeva Hilola Nazirova

MUNDARIJA MATNSHUNOSLIK	
Rashid Zohidov Ilmiy-tanqidiy matn mashaqqati	4
Shermuhammad Amonov Tabibiy debochalari	16
Sohiba Madirimova Mutrib asarlari ilmiy-tanqidiy matnini yaratish tamoyillari	40
ADABIYOTSHUNOSLIK	
Orzigul Hamroyeva Qofiya harflarining nazariy asoslari tadqiqi	67
Alisher Razzoqov “Lison ut-tayr” kompozitsiyasi va obrazlari uyg'unligi	93
LINGVISTIKA	
G'aybulla Boboyorov Mahmud Koshg'ariyning “Devonu lug'ati-t-turk” asarining o'zbekcha o'girmalaridagi ayrim yanglish ochiqklamalar to'g'risida	111

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva	
EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
EDITORIAL BOARD	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Vahit Turk (Turkey)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Nazif Shahrani (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Mukhammadjan Imomnazarov	
Bilol Yujel (Turkey)	
Kasimjan Sadikov	
Zulkhumor Kholmanova	
Mustafa O'ner (Turkey)	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Kimura Satoru (Japan)	
Imran Ay (Turkey)	
Aftandil Erkinov	
Nadir Mamadli (Azerbaijan)	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bulent Bayram (Turkey)	
Kuldosh Pardaev	
Nodirbek Jurakuziev	
Oysara Madalieva	
Hilola Nazirova	

CONTENTS	
TEXTOTOLOGY	
Rashid Zohidov	
Difficulty of Scientific-critical text	4
Shermuhammad Amonov	
Tabibi's prelude	16
Sohiba Madirimova	
Principles of creating a scientific-critical text of Mutrib's works	40
LITERATURE	
Orzigul Hamroyeva	
Research of theoretical foundations of rhyming letters	67
Alisher Razzakov	
"Lison ut-tayr" composition and harmony of images	93
LINGUISTICS	
Gaybulla Babayarov	
On the some mistakes in the Uzbek translations of Mahmud Kashgari's "Dīwān Luyāt at-Turk"	111

LINGVISTIKA
LINGUISTICS

Mahmud Koshg'ariyning “Devonu lug'ati-t-turk” asarining o'zbekcha o'girmalaridagi ayrim yanglish ochiqclamalar to'g'risida

G'aybullay Boboyorov¹

Abstrakt

Maqolada XI yuzyillikda yashagan Mahmud Koshg'ariyning “Devonu lug'ati-t-turk” (Turkiy so'zlar devoni) asarida tilga olingan bir necha eski turkcha so'zlarning qanday o'qilishiga to'xtalib o'tiladi. “Devon” shu choqqacha turk, o'zbek, ingliz, qozoq, rus, uyg'ur, fors, qirg'iz tillariga o'girilgan bo'lib, ularning sezilarli bir bo'lagida ayrim so'zlar to'g'ri o'qilmagani yoki noto'g'ri ochiqclamalar berilgani ko'zga tashlanadi. Bu holat, ayniqsa, “Devon”ning o'zbekcha, qozoqcha va uyg'urcha o'girmalarida birmuncha ko'proq uchraydi. Bunday yanglish ochiqclamalarning negizida esa “Devon”ning qo'lyozmasida ayrim so'zlarda nuqta tushishi yoki o'rin almashinuvi yotadi. Shuningdek, ayrim izlanuvchilar biror so'zni ochiqqlar ekan, asarning qo'lyozmasiga emas, o'zlaridan oldingi o'girmalarga tayanishgani, bu esa ayrim chalkashliklar keltirib chiqargani anglashiladi.

Ochqich so'zlar: *eski turkcha, Koshg'ariy, so'zlik, turkiy tillar, o'girmalar, yondashuvlar, yanglishuvlar, tuzatishlar.*

Kirish

Turkiy tillarning bugungacha aniqlangan ilk yirik so'zligi bo'lmish “Devonu lug'ati-t-turk” asarini turkiy tillarga o'giranlar orasida o'zbek tilchilarining o'ziga xos o'rni bor. Bu asar 1928-yilda K.Brokkelman tomonidan nemis tiliga, 1930-yillar so'ngida

¹*Boboyorov G'aybullay Bolliyeovich* – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi Milliy arxeologiya markazi.

E-pochta: gaybullah@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-3405-4325

Iqtibos uchun: Boboyorov, G. B. 2023. “Mahmud Koshg'ariyning “Devonu lug'ati-t-turk” asarining o'zbekcha o'girmalaridagi ayrim yanglish ochiqclamalar to'g'risida”. *Oltin bitiglar* 2: 111–128.

esa turkiyalik Besim Atalay tomonidan Onado'li turkchasiga o'girilganidan ko'p o'tmay, o'zbek tilchilari ham ushbu so'zlikni o'z tillariga ag'darib, el-yurtga tanitishga intildilar. 1960-yillarda S. Mutallibov tomonidan "Devon"ning o'zbekchasi kun yuzini ko'rdi. 1980-yillarda asarning inglizcha Dankoff-Kelli va uyg'urcha o'girmalari chop etilgungacha yuqorida tilga olingan turkcha va o'zbekcha nashlaridan boshqa biror tilda "Devon" o'girmalariga ko'zimiz tushmadi. Biroq keyingi o'nyilliklarda "Devon"ning qozoq, qirg'iz, ozarbayjon, rus, fors va xitoy tillariga ag'darilishi asardagi so'zlar bilan bog'liq yuzlab chigalliklarning yechilishiga olib keldi.

Keyingi yillarda turkiyalik tilchilar tomonidan "Devon"ning bir necha o'girmalari bosilib chiqishi bilan asarda uchraydigan so'zlarning ochiqlanmasi bilan bog'liq tortishuvlar o'z yechimini topa boshladi. Turkiyalik izlanuvchilarning B. Atalay tomonidan yo'l qo'yilgan yanglish o'girma va ochiqlamalarga aniqlik kiritib, ayrim so'zlarning o'qilishi, asarni ko'chirgan xattotlarning yanglishuvlari kabi kamchiliklarni tuzatishga intilganliklari ko'zga tashlanadi. Shunga o'xshash yondashuvlar asarning Dankoff-Kelli nashrida ham uchrab, ingliz tilli izlanuvchilar asarning B. Atalay, S. Mutallibov nashrlarida yo'l qo'yilgan ko'plab yanglish o'qishlarga tuzatishlar kiritilgan edilar. O'rnak uchun: Tärkän (Tarkan) – Taškän (Tashkan = Toshkent) deb tuzatib o'qilganidek, Yankänd – Baykänd (Poykent) kabi so'zlardagi nuqta almashinuvi yuzasidan kelib chiqqan chalkashliklarga aniqlik kiritildi [DLT 1985b(III), 68, 180]. Bunday yondashuv taniqli turkiyalik tilshunos olim A. B. Erjilasun nashrida ham kuzatiladi. U asarda uchraydigan nuqta almashinuvaridan bir nechtasini tuzatgan bo'lib, so'zlarning tub turkiy ko'rinishini tiklashda ularning bugungi turkiy tillarda qay ko'rinishda uchrashiga ko'proq to'xtalgan [DLT 2014].

O'zbekistonda bajarilgan tadqiqotlar

Keyingi yillarda yuqoridagiga o'xshash yondashuvlar O'zbekistonda bajarilgan ayrim izlanishlarda ko'zga tashlana boshladi. Atoqli o'zbek tilshunosi Alibek Rustamiy "Devon"ni rus tiliga o'girar ekan, ko'proq so'zlarning to'g'ri yozilishini, ayniqsa, unli tovushlarning orfografik tomonlarini deyarli barcha o'girmalar negizida qarab chiqdi [DLT 2010].

2017-yilda "Devonu lug'ati-t-turk"ni o'zbek tiliga o'girgan Q.Sodiqov ko'plab so'zlarning yozilishi va ochiqlamasi yuzasidan yangicha yondashib, shu choqqacha yo'l qo'yilgan o'nlab

yanglishuvlarga tuzatish kiritdi. O'rnak keltiradigan bo'lsak, u Tarkan atamasini Taškän ko'rinishida berib bugungacha noto'g'ri ochiqqlanib kelinayotgan atamaga oydinlik kiritdi [DLT 2017, 176]. Shu bilan birga, Q. Sodiqov boshqa ko'plab izlanuvchilar kabi "Devon"da nuqta almashinuvidan *Yankand* deb o'qilgan Paykand (Poykend)ni *Yenkänd* (Yenkand) ko'rinishida keltirishiga to'laonli qo'shilib bo'lmaydi [DLT 2017, 374]. Shu o'rinda aytib o'tish kerak, bizning izlanishlarimiz chog'ida ham Tarkan – Tashkan (Toshkent) deb tuzatilgan, Yankand – Poykend atamalariga aniqlik kiritilgan edi [Boboyorov 2006, 23-25; Babayar 2011, 313-321]. Qizig'i shundaki, biz bu kabi tuzatishlarni Dankoff-Kelli o'girmasidan xabarsiz bajargan edik.

"Devon"ning turli tillardagi o'girmalarida u yoki bu ko'rinishda ayrim yanglishuvlar uchrashining negizida quyidagi omillar yotadi:

1. "Devonu lug'ati-t-turk"ning Mahmud Koshg'ariy tomonidan yozilgan tub nusxasi bugungacha aniqlanmagan. Asar ko'chiruvchisi o'nlab so'zlarning yozilishida, ayniqsa, nuqta, harf belgilarining ust va ost nuqtalarini qo'yishda yanglishuvlarga yo'l qo'yan. O'rnak uchun: **sengil** – **sebkil** "sepkil" [DLT 1941, 242].

2. "Devon"ni o'z tiliga o'giran tilchilar o'zidan oldingi o'girmalarda yo'l qo'yilgan yanglishuvlar ta'sirida qolganlar. O'rnak uchun: B. Atalay **Terken** deb keltirgan [DLT 1985^a I, 1985, 443] Toshkentning eski otlaridan birini S. Mutallibov **Tärkän** ko'rinishida bergan [DLT 1960 (I), 414], bunday yondashuv ushbu o'girmaning qayta nashrida ham o'rin olgan [DLT 2016, 78].

3. O'girish chog'ida o'z tilidagi so'z qolib, uning o'rniga qardosh tillarda qo'llanilgan so'zlarni berish. O'rnak uchun: S. Mutallibov "Devon"da uchraydigan **boynaq** so'zi uchun o'zbekcha "kaltakesak" so'zi o'rniga "kirtangkala deyilgan jonivor" deb ochiqqlama bergan [DLT 1963 (III), 190]. Bu yerda bu so'zning Onado'li turkchasidagi "kertenkele" ko'rinishi o'zbekcha "kalta-kesak" so'zi o'rnida qo'llanilgan. Keyinchalik "Devon" uchun tuzilgan ko'rsatkich (indeks)da "bir xil kaltakesak" deb to'g'rilangan bo'lsa-da [Koshg'ariy 1963 (4), 72], Q. Sodiqov uni Onado'li turkchasidagi kabi "kirtangkala deb atalgan jonivor" deb o'girgani ko'zga tashlanadi [DLT 2017, 384]. Bunga o'xshash yondashuvlarga quyida ko'rib chiqiladiganidek, ko'proq "Devon"ning qozoqcha va uyg'urcha o'girmalarida ham duch kelinadi [DLT 1997; DLT 1998; DLT 2008].

"Devon"da uchraydigan turkiy so'zlar ochiqklamasi bo'yicha bu

va bunga o'xshash yondashuvlar yana ko'plab uchrab, bunday holatga ayniqsa, unlilar va yozuv bichimi (orfografiya va paleografiyasi)da bir-biriga yaqin harf belgilari o'rnagida ko'p duch kelinadi. Quyida biz ulardan ayrimlariga to'xtalib o'tamiz:

1. **"Sanaç kesürgü** – narsa solish uchun qizil teridan qilingan maxsus idish, sonoch¹" [DLT 1960 (I), 340]. "Devon"ning ilk o'zbekcha o'girmasida bu so'z birikmasi **سناچ كسیرگۈ** **sanch kicirlü** deb yozilgan bo'lib, boshqa tillardagi o'girmalarida **sanaç käsirgü** / **sanaç kesirgü** ko'rinishlarida berilgan [DLT 1985^b, III: 153; DLT 2005, 466]. Bizningcha, chet ellik izlanuvchilar ham **kesürgü** o'qilishi kerak bo'lgan bu so'zni **käsirgü** / **kesirgü** ko'rinishlarida o'qib, birmuncha yanglishuvga yo'l qo'yishgan.

S. Mutallibovning bunday o'qishi negizida bu so'z birikmasining **سناچ كسیرگۈ** ko'rinishida birinchi so'zning s.a.n.ch o'laroq n – ch undoshlari orasida a (alif) unlisining yozilmasdan qolib ketgani, ikkinchi so'zda esa so'nggi k- undoshining l- ko'rinishida yozilgani yotadi. Izlanuvchilar ushbu so'z birikmasidagi ikkinchi so'z "Devon"ning boshqa betida **كسیرگۈ** ko'rinishida yozilganiga qarab uni **käsirgü** / **kesirgü** o'laroq o'qiganlar. "Devon" o'zbekcha o'girmasining birinchi jildidagi **كسیرگۈ** **kösürgü** so'zini "xalta, qop" deb o'girgan S. Mutallibov ham [DLT 1960 (I), 452], keyinchalik asarning ko'rsatkich (indeks)ini tuzgan boshqa o'zbek tilchilari ham bu so'zga tayanib, **sanch kicirlü** so'z birikmasini **sanach käsürgü** deb o'qish kerakligiga urg'u berishlari kerak edi. Shu o'rinda aytib o'tish kerak, "Devon" ko'rsatkichini tuzuvchilar **كسیرگۈ** **kösürgü** so'zini "xalat, qop" berar ekan, "xalta" so'zini "xalat" ko'rinishida yozib, yanglishuvga yo'l qo'yganliklarini aytib o'tish kerak [DLT 1967, 157].

"Devon"ning o'zbekcha nashrida **sanch** deb o'qilgan so'zning **sanaç** (sanach) deb tiklanishida bu so'zning ko'plab turkiy tillarda **sanaç**, **çanaç** ko'rinishlarida saqlanib qolganiga tayanamiz. O'zbek shevalarida **sanoç** (**sənâç**) / **chanoch** (**chənâç**) "echki terisidan qilingan cho'ponlar xaltasi" ko'rinishlarida uchrashiga duch kelinadi [Жыпарев 1969, 147].

2. **"qarsaq** – tulkilar jinsidan bo'lgan bir hayvon, uning oq, o'siq pochasiidan po'stin qilinadi" [DLT 1960 (I), 439]. Bu so'z o'zbek adabiy tili va shevalarida "tulkiga o'xshash, biroq undan kichikroq yirtqich hayvon" ma'nosida **qarsâq** / **qarsaq** ko'rinishlarida uchrasa-da [O'TIL 2008, 253], "Devon"ning ilk va undan keyingi

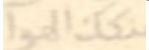

¹ "Devon"ning indeksida bu so'z II, 340 - 1 betda deb ko'rsatilgan. Holbuki, u I, 340 – 1 berilgan [Koshg'ariy 1960, (1), 340].

o'girmalarida uning bu ko'rinishini uchratmaymiz [DLT 1960 (I), 439; DLT 1967, 353; DLT 2017, 188]. Shu o'rinda aytib o'tish kerak, Mahmud Koshg'ariy keltirgan so'zlarning ko'pchiligi o'zbek tilida yaxshi saqlanib qolgan bo'lib, ko'plab so'zlar o'zbekchaga o'girilar ekan, berilmasdan qolib ketgani ko'zga tashlanadi. Bu esa "Devon"dagi so'zlar bilan tanishayotgan kishilarda, ayniqsa, qardosh ellarda (ozarbayjon, turk, uyg'ur, qozoq, qirg'iz va b.) "o'zbek tilida shunday so'z saqlanmagan ekan" degan tushunchalar kelib chiqishiga turtki bo'ladi.

3. **"Tagay** – tog'a, onaning aka-ukalari" [DLT (III), 174]. Bu so'zni Mahmud Koshg'ariy تَغَاي ko'rinishida bergan bo'lsa-da, "Devon"ning barcha o'zbekcha o'girmalarida uning "amaki" deb berilganiga duch kelamiz [DLT 1963 (III), 256; DLT 1967, 255; DLT 2016 (III), 165; DLT 2017, 405]. Kezi kelganda aytib o'tish kerak, 2016 yilgi o'zbekcha nashrda izlanuvchilar ruscha o'girmalaridagi **"tagay** – tog'a" (V. Radlovda: *amaki, tog'a*; Olmota nashrida: *tog'a (ona tomoni)*) ochiqlamasiga to'xtalib o'tishgan [DLT 2016 (III), 165]. Holbuki, bu so'z shu ko'rinishda turkiy tillar orasida eng ko'p o'zbekchada saqlanib qolgan bo'lib, uning **tagay, taga** "tog'a" ko'rinishlari bor [O'XShL 1971, 354]. Shuningdek, boshqa tillardagi o'girmalarida bu so'z "tog'a" anglamida beriladi: turkchada – **"dayi"** (tog'a) [DLT 2005, 522]; inglizchada **taŷay** "mother's brother [xāl]" (onaning og'a-inilari) [DLT (III), 174]; ruschada **tagāy** «дядя со стороны матери» (ona tomondan amaki) [DLT 2005, 921]. Shu o'rinda aytib o'tish kerak, eski turkchada bo'lgani kabi o'zbek tilida "tog'a" va "amaki" so'zlari boshqa-boshqa tushunchalar bo'lib, "tag'oy" so'zini "amaki" deb ochiqlash to'g'ri bo'lmaydi.

4. **Xitay** – Yuqori Chin (o'lkasi)ning oti" [DLT 1985b (III), 243 DLT 2017, 405]. Bu so'z "Devon"ning ilk o'zbekcha o'girmasida bir-ikki o'rinda "Xitay – Chindir", "O'rta Chin, buni Xitay deyiladi" [DLT 1960 (I), 64, 422-423] deb berilsa-da, boshqa o'rinda kelganda **"xitaj (xitay)** – yuqori mansab nomi" ko'rinishida noto'g'ri ochiqlama berilgani ko'zga tashlanadi [DLT 1963 (III), 256]. Bu esa asarning o'zbekcha qayta nashrida ham bunday ochiqlama o'rin olishiga turtki bo'lgan. Q. Sodiqovdan boshqalar خِتَاج **xitaj** – yuqori mansab nomi" deb o'giran bo'lib, izlanuvchilarimiz asarning ruschasidagi "(V. Radlovda: *Xitoy*; Olmota nashrida: *Yuqori Chin* nomi) degan ochiqlamalarni keltirib o'tadiki, bu esa o'quvchida "demak, ruscha o'girmalarda yanglishuvlarga yo'l qo'yilan ekan-da" degan tushunchani keltirib chiqaradi [DLT 2016 (III), 165]. Bizningcha, asar qo'lyozmasidagi خِتَای اسم الصِّین العلیا - *xitāy ism aş-Şin al-ʿuliyā*

“Xitoy – Yuqori Sin (Chin)ning otidir” deb berilishidan kelib chiqilsa [DLT 1941, faksimile: 550], “xitoy” atamasini “yuqori mansab nomi” deb ochiqlash butunlay oʻzini oqlamasligi oydinlashadi. Shu oʻrinda “Devon”ning boshqa tillardagi oʻgirmalarida ham bu atama “Xitoy – Yuqori Sin (Chin)ning otidir” deb berilganini koʻzdan qochirmaslik kerak [DLT 1985b (III), 243; DLT 2005, 645 va b.]. Kezi kelganda shuni aytib oʻtish kerak, “Devon”dan foydalanayotganda uning barcha tillardagi oʻgirmalariga yuzlanish kerak boʻladi.

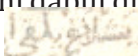
5. **“teñig – havo (osmon)”** [DLT (III0), 185; DLT 2005, 551]. Qoʻlyozmada koʻrinishida berilgan [DLT 1941, faksimile: 604] bu soʻzni S. Mutallibov **sögyk – havo**” deb oʻqigan [DLT 1963 (III), 377]. “Devon”ning 2016 yilgi qayta nashrida tilchilarimiz **sögyk – havo**” deb ochiqlashlariga, Q. Sodiqovning esa **yeñäk** “havo” deb oʻqishiga qoʻshilib boʻlmaydi [qar. DLT 2016, 243; DLT 2017, 447]. Birinchidan, bu soʻzning yozuv bichimi bunga yoʻl bermasa, ikkinchidan, na eski turkchada va na bugungi turkiy tillarda “havo” soʻzi “soʻgük” yoki “yeñäk” koʻrinishida uchraydi. Bu soʻzni **“teñig”** oʻlaroq oʻqish kerakligini “Devon”da uchraydigan shu kabi soʻzlar ham qoʻllab-quvvatlaydi: 1) **qush teñdi** – qush osmonga koʻtarildi; 2) **teñyrđi** – juda baland uchirdi; 3) **teñitti** – (oʻqni) balandlatib otdi; 4) **teñtyrđi** – uchirdi [DLT 1963 (III), 398, 400, 405-406].

“Devon”ning chet ellardagi oʻgirmalarida esa bu soʻz quyidagicha berilgan: V. V. Radlovda: *“tepäk – havo”*; Olmaota ruscha nashrida: *“tañik – havo”* [DLT 2005, 1013], qozoqcha *“teñek – aua (havo)”* [DLT 1998 (III), 491] koʻrinishlarida keltirilgan boʻlib, 2016 yilgi oʻzbekcha nashrda bu oʻqishlar oʻrinsiz tanqid qilingan [DLT 2016, 243]. Turkiyalik izlanuvchilar bu soʻzni **tengig koʻrinishida keltirganlar** [DLT 2005, 551], inglizcha oʻgirmasida soʻroq belgisi ostida **teñig** koʻrinishlarida berilgan [DLT (III), 185].

Shu oʻrinda aytib oʻtish kerak, A. Erjilasun yaqin yillarda bu toʻgʻrida toʻxtalib oʻtgan boʻlib, u B. Atalay va “Eski turkcha soʻzlik” (Drevnetyurkskiy slovar)da *teñek*, J. Kloson *teñig*, Dankoff-Kelli *teñig* (?) deb keltirilganiga urgʻu beradi. Unga koʻra, soʻzboshidagi t (te) harf belgisi ustiga nuqta qoʻyilmagani ayrim yanglish ochiqklamalarni keltirib chiqargan. Uning yozishicha, B. Atalay toʻxtalib oʻtganidek qoʻlyozmadagi *teñitti* soʻzi bu soʻzda ham ilk harf belgisining t (te) boʻlganini koʻrsatadi. Shu bilan birga, A. Erjilasun bu soʻzni *teñük* deb oʻqish kerakligini ilgari suradi [DLT 2014, 496].

6. **tikmäginçä – tikmaguncha (ekmaguncha).** **“tikmäginçä ünäs tilämäginçä bulmas”** – tikma-

guncha unmas, tilamaguncha bulmas (topilmas)", ya'ni "Ekilmaguncha – daraxt o'tqazilmaguncha, hosil unmaydi, (biror maqsad ketidan yurib) istalmaguncha topilmaydi, qo'lga kiritilmaydi" degan otaso'zi – maqol "Devon"da keltirilgan bo'lib [DLT, 274], S. Mutallibov va 2016 yilgi o'zbekcha qayta nashrida unga "Bu so'z يىكمانچا tarzida berilgan bo'lsa-da, uni arabcha iboraga muvofiq, تىكمآچى *tikmāgyncha* tarzida tuzatildi" deb yanglish ochiqqlama berilgan [DLT 1963 (III), 28; DLT 2016, 2: 21, 26-ochiqqlama]. Bundan tashqari, qayta nashrda matn orasida ushbu so'z تىكمآچى ko'rinishida noto'g'ri yozilib ketgan [DLT 2016 (III), 21]. Biroq qo'lyozmada ushbu otaso'zidan oldin **"tikmāk"** fe'li keltirilgan bo'lib, undan keyin berilgan **tikmākinča** so'zi يىكمانچا ko'rinishida emas, to'g'ri yozilgani aniq ko'rinishda [DLT 1941, facsimile: 274].

7. **boşlağ** – bo'sh qo'yilgan (hayvon)" [DLT 1941, faksimile: 232]. O'zbekcha o'girmalarda bu so'z "bashlag" (**başlağ**) [DLT 1960 (I), 429], turkcha va inglizcha o'girmalarida **boşlağ** ko'rinishida keltirilgan [DLT 1985b, 1985, 77; DLT 2005, 176]. A. Rustamiyning 2010-yilda ruscha o'girmasida ham "bashlag" ko'rinishida berilgan bo'lib, ushbu tilchi olim Dankoff nashridagi **boşlağ** ni qabul qilmagan [DLT 2010, 374]. Biroq bu so'z qo'lyozmada **başlağ** **yilqī** so'z birikmasi o'rnagida ham uchrab, so'z boshidagi ilk b – sh harf belgilari orasidagi belgining (alif) yoki (vav) ekanini aniqlash birmuncha qiyin [DLT 1941, facsimile: 232]. "Devon"da **boş** "erkin, bo'sh, bo'shatilgan" so'zi bilan birga **başlağlandī** "takabburlandi" fe'li uchrashi [DLT 1963 (III), 137; DLT 1963 (II), 316] bu so'zni "bashlag" emas, "bo'shlag" o'qish kerakligini ko'rsatadi. Shu o'rinda bu so'zni **boşlağ** deb o'qishimizni o'zbek shevalarida **"boş-lağ"** (boshlag') ("bo'sh: mallar boshlag' yūripti") so'zi uchrashi ham qo'llab-quvvatlaydi [Абдуллаев 1961, 29].

8. **"tolarsuq** – oyoq to'pig'i; Bu so'z ko'pincha hayvonlarning orqa oyog'i (to'piq suyagi) ma'nosida ishlatiladi" [DLT 1960 (I), 460; DLT 2005, 575]. Bu so'z "Devon"ning deyarli barcha o'zbekcha o'girmalarida "oyoq izi" deb berilgan. O'rnak keltiradigan bo'lsak, S. Mutallibov **"tolarsaq** – oyoq izi. Bu so'z ko'pincha hayvonlar izi haqida so'zlanadi" deb o'giran bo'lsa [DLT 1960 (I), 460], ushbu asarning ko'rsatkichini tuzgan tilchilar esa uni **"tolarsaq** (qar. **tolursuq** – oyoq izi – пята (животных)" deb ochiqqlashgan [DLT 1967, 273]. K. Brokkelman bu so'zni **"tularsuq** - Ferse, namentlich im Pferde" (tovon, ayniqsa, ot tovon uchun qo'llaniladi) deb o'giran [DLT 1928, 217]. "Devon"ni Onado'li turkchasiga o'giran B. Atalay bu so'zning **tolarsuq** yoki **tolarsaq** o'qilishi yuzasidan quyidagicha

yoʻzgan: "Brokkelman bu soʻzni "tolarsuk koʻrinishida yoʻzgan boʻlsa-da, qirgʻiz (qozoq – G. B.) tilida u "tolarsak" oʻlaroq uchraydi. Radlov "tolarsak" degan soʻzga tushuntirish berar ekan uni "tizza qopqogʻi suyagi" deb ochiqaydi") [DLT 1985a (I), 502]. B. Atalayga ergashgan koʻpchilik izlanuvchilar bu soʻz qoʻlyozmada "tolarsuq" oʻlaroq yoʻzilgan boʻlsa-da, uni "tolarsaq" koʻrinishida yoʻzadilar.

"Devon"ning oʻzga tillardagi oʻgirmalarida bu soʻz quyidagicha keltirilgan: ingliz. **تَلْرَسُق** **tolarsuq** – heel (animal)" (tovon (hayvonniki)) [DLT 1985 (III), 194]; qozoq. **"tolarsaq** – ayaqtin ekshesi. Ädette maldin artqi sirag'ina qatisti aytiladi" (oyoq oʻkchasi (tovoni). Koʻpincha molning orqa oyogʻi uchun ishlatiladi) [DLT 1997 (I), 558]; rus. **"tolarsuk** – "Пятка". Чаше всего это слово употребляется в значении "ступня животного" ("tovon". Koʻpincha bu soʻz "hayvon tovon" anglamida qoʻllaniladi) [DLT 2005, 464]; uygʻur. **تَلْرَسُق** **tolarsuq** – suk, sunjaq. Odatta hayvonlarning sunjiqi shundoq deyilidu" (suyak, tovon. Koʻpincha hayvonlarning tovon shunday deb ataladi) [DLT 2008 (1), 380]; fors. **تَلْرَسُق** **"tolarsaq** – poshna po. Beshtar baroi poi 'aqibi shutur ba kor miravad (Oyoq tovon. Koʻpincha tuyaning orqa oyoqlari uchun ishlatiladi) [DLT 2004, 287]; Anadolu turk. **"tolarsuk** – topuk. Genellikle hayvanların topuğu için kullanılır" (tovon. Koʻpincha hayvonlarning tovon uchun qoʻllaniladi) [DLT 2005, 575].

Mahmud Koshgʻariy "tuya tovon" anglamidagi soʻzni **"tapan"** koʻrinishida keltirgan boʻlib [DLT 2017, 160], bu soʻz bugungi turkiy tillarning koʻpchiligida "tovon (inson va hayvonlar oyogʻining ostki qismi)" uchun ishlatiladigan **"tapan"**, **"taban"**, **"tavan"**, **"davan"** soʻzlari bilan bitta negizga ega. Demak, "Devon"dagi **tolarsuq** soʻzi bugungi turkiy tillarda **taban** (tovon, oyoqning eng ost qismi) soʻzidan birmuncha boshqacharoq maʼnoda qoʻllanilgan. Chamasi, bu soʻz tovon va oshiq suyaklarining orasidagi suyaklardan biri boʻlib, u koʻpincha uy hayvonlarining orqa oyogʻidagi suyaklardan birini bildirgan. Buni quyidagi oʻrnaklar ham qoʻllab-quvvatlaydi. Oʻzbek tilining Toshkent shevasida **"tolarsogʻ"** – katta ustixon, suyak" maʼnosini bildiradi [OʻXShL 1971, 259]. Gʻafur Gʻulom quyidagi satrlarda bu soʻzni "hayvon suyagi" anglamida qoʻllaydi: *"Toʻkislik suprasida doimo chaynab toʻlarsoqlar, Qoʻqon umrboqi qobun, Denovdan nayshakar roming"* [Gʻafur Gʻulom 1954, 294].

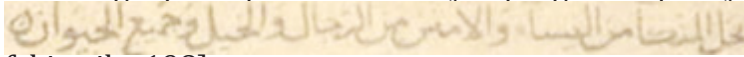
Turkman tilida **"tolarsak** [tolorsok] – tuya va sigir oyoq-larining tizza terisi hamda undan qilinadigan choriq" degan maʼnoda keladi [TDDS 2016, 374]. Yuqorida keltirib oʻtilganidek, "Devon"ning qozoqcha oʻgirmasida **"tolarsaq** – oyoq

o'kchasi (tovoni). Ko'pincha molning orqa oyog'i uchun ishlatiladi" deb ochiqqlansa-da [DLT 1997 (I), 558], uning qozoq tilida saqlanib qolgani to'g'risida biror so'z aytilmaydi. Holbuki, qozoqlarda bu so'z ancha keng uchrab, quyidagicha ma'nolarda qo'llaniladi: 1. **Предплюсна** (у животных); косточка на задних ногах скота ("to'piq (hayvonlarda)); mol orqa oyog'ining suyagi). **Толарсақ сүектері – кости предплюсны** (to'piq suyagi); 2. **щиколотка** (о человеке) (to'piq (odamniki)). *Su tolarsaqtan aspaydy* – вода не выше щиколотки (Suv to'piqdan oshmaydi) [Qazaqsha – otyssha sözdik / <https://sozdik.kz>; Қалиев 2014, 577]. Qirg'iz tilida **tolorsuk** "boldir va oshiq suyaklari orasidagi kichik suyak", "tizza suyagi" ko'rinishlarida saqlanib qolgan [Юдахин 1985, 247]. Hakas tilida **толарсых** – 1. Oyoq tarog'i (metatarsus), oyoqning ust suyagi. *hazıranıñ haziğın da pirbespın, torbahtıñ tolarsığın daa pirbespın* "tuyaning oshiq suyagini ham bermayman, buzoqning oyoq suyagini ham bermayman"; 2. Oshiq suyaklari saqlanadigan to'ruva" [Domajakov 1948, 112; Arıkoğlu 2015].

Shuningdek, ayrim izlanuvchilarning ko'rinishda yozilgan [DLT 1941, facsimile: 251] bu so'zni **tolarsaq** (tolarsaq) deb o'qish kerakligi to'g'risidagi qarashlariga to'laqonli qo'shilib bo'lmaydi. Uning turkmancha, qirg'izcha va xakaschada **tolorsog**, **tolorsuk** / **tolarsyx** ko'rinishlarida uchrashi bu ko'z qarashimizni kuchaytiradi.

9. "**bıçal** – sunnat qilingan ayol yoki bichilgan erkak, ot yoki har qanday bir (bichilgan) hayvon uchun bu so'z ishlatiladi" [DLT 1985b (III), 72; DLT 2005, 185]. "Devon"ning o'zbekcha nashrlarida bu so'z biroz boshqacha o'girilgan: **bajal** – erlar, ayollar va hamma hayvonlarning kuchliroq, mahkamroq, pishiqrog'i [DLT 1960 (I), 373], **bachal** – akavachcha (коскопленный, кастрированный) [DLT 1967, 58]. O'zbekcha o'girmasining ko'rsatkichini tuzgan S. Mutallibov va boshqalar bu so'zning ma'nosini to'g'ri bergan bo'lsalar-da, yozuv bichimida biroz noaniqlikka yo'l qo'yishgan. Shuningdek, "Devon"ning 2017-yilda chop etilgan o'zbekcha o'girmasida Q. Sodiqov o'zidan oldingi ochiqklamalarga ergashib, bu so'zni **bäčäl (bachal)** – erlar, xotin-qizlar va hamma hayvonlarning kuchliroq, pishiqrog'i" deb o'girgan [DLT 2017, 158].

Asarning ozarbayjoncha o'girmasida "**bəçəl** - xedim insan, axta at ve sair heyvanlar" (bichilgan inson, axta ot va boshqa hayvonlar) deb keltirilgan [DLT 2006 (I), 392; DLT 2006 (IV), 79]. "Devon"ning boshqa tillardagi ko'pchilik o'girmalarida esa bu so'z **bıçal** ko'rinishida berilgan bo'lib [DLT 1985^b (III), 72; DLT 2005,

185], bizningcha, bunday yondashuv to'g'ridir. Mahmud Koshg'ariy bir necha o'rinda **bīçmaq** (bichmoq, kesmoq, tilmoq) fe'lini keltirib o'tgan bo'lib, u bilan bog'liq **bīçdī** (kesdi, tildi), **bīçīm** (tilim, kesim), **bīçgu** (narsalarni kesuvchi asbob, bichg'i (o'zbek shevalarida)), **bīçguç** va boshqa so'zlar uchraydi [DLT 1967, 67]. O'zbekcha va boshqa ko'pchilik turkiy tillardagi "**bīçmaq**" (bichmoq, kesmoq) so'zi bilan bog'liq so'zlarning negizi eski turkchadagi so'zlarga borib taqaladi. Demak, bu so'zni **bajal** / **bachal** ko'rinishlarida keltirish o'zini oqlamaydi. Qolaversa, "Devon"da bu so'zning yozilishi va u bilan bog'liq ochiqklamalar bunday o'qishga to'laqonli yo'l qo'ymaydi: [DLT 1941, fakismile: 198].

10. "**yarpuz** – bir xil xushbo'y o't, yalpiz" [DLT 2014: 365, 955]. "Devon"ning o'zbekcha o'girmalarida bu so'z "**jarbuz** - bir xil xushbo'y o't - o'simlik" deb o'girilgan bo'lsa-da [DLT 1963, III: 46; DLT 1967: 115], uni turkiy tillar orasida ko'proq o'zbek tilida "**yalpiz**", qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq tillarida "**jalpīs**" ko'rinishlarida uchraydigan o'simlik bilan tenglashtirish to'g'riroq. Buni Jizzax viloyatining Forish tumanida o'zbek tilining qarluq-o'g'uz aralash shevasida "**yārpuz**" (yalpiz) ko'rinishida saqlangani ham qo'llab-quvvatlaydi [O'XShL 1971, 130]. Shuningdek, Onado'li turkchasining ayrim shevalarida "**yarpuz**" so'zi uchrab, u "Ballıbabagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki (Mentha pulegium)" (Mentha pulegium oilasiga kiruvchi, gullari bir-biridan ayri halqa ko'rinishida, yalpiz turidan, qisqa bandli, oz yoki ko'p tukli, xushbo'y hidli o'simlik) deb ochiqqlanadi [<https://tr.wiktionary.org/wiki/yarpuz>].

Bu o'simlik turi "Devon"ning boshqa tillardagi o'girmalarida quyidagicha berilgan: ingliz. "**yarpuz** – basil (plant)" (rayhon (o'simlik)) [DLT 1985 (III), 217]; rus. "**yarbuz** – "bazilik", rastenie" ("rayhon", o'simlik) [DLT 2005, 771]; turk. "**yarpuz** – güzel kokulu bir ot, kır nanesi" (xushbo'y hidli o't – o'simlik, qir yalpizi) [DLT 1985a (III), 39], "fesleğen: bir bitki" (rayhon, o'simlik) [DLT 2005, 668] "**yarpuz** – yarpuz, bu bir bitkidir (Mentha pulegium)" (yalpiz, o'simlik turi) [DLT 2014, 365, 955].

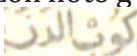
11. "**buw** – mog'or, uzoq turib qolish yoki hidlanishdan non yuzida paydo bo'lgan ko'kimtirlik" [DLT 1963 (III), 143; DLT 1967, 76]. Bu so'z "Devon" qo'lyozmasida "**buw** – al-xudra" (ko'kimtir) deb keltirilgan [DLT 1985b, 499] bo'lishiga qaramay, uni ko'pchilik izlanuvchilar **boq** ko'rinishida berib kelishadi [qar. DLT

1985a (III), 76; DLT 2005, 194; DLT 2014, 400, 593]. Ularga ko'ra, q (qof) harf belgisi ustiga keyinchalik bitta nuqta qo'shib qo'yilgan bo'lib, bu so'z qof bilan tugaydigan so'zlar sirasida kelgani uchun uni **boq** deb o'qish kerak bo'ladi [DLT 2014, 400]. Bu so'zni B. Atalay **pow** deb o'qib, asar qo'lyozmasi bo'yicha ish olib borgan R. Kilisli uni ko'rinishida yozganiga e'tiroz bildirib o'tgan [DLT 1985a (III), 129]. Unga ergashgan S. Mutallibov uni **buw** ko'rinishida bergan [DLT 1963 (III), 143]. Bizningcha, **buw** to'g'riroq bo'lsa kerak. O'zbek shevalarida "**buv** – nonning ustidagi mog'or", "biror narsa tagida qolib, ustida o'zgarishlar bo'lgan non" so'zi uchraydi. Shuningdek, "Devon"ning uyg'urcha o'girmasida "**pov** – puv. Uzun turib qolg'onliq yoki buzulg'onliqtin nonning ustida paydo bo'lg'on ko'k" [DLT 2008 (III), 178] deb ochiqqlanishi ham turkiy tillarda bu so'zning eski turkcha **buw** "buv" ko'rinishi saqlanganini ko'rsatadi. Aytib o'tish kerak, "Devon"ning qozoqcha o'girmasida bu so'z "**buv**", ozarbayjonchasida "**pow**" ko'rinishida berilgan [DLT 1998 (III), 184; DLT 2006 (III), 136].

O'zbek tilining Forish shevasida **bug'ruqmoq** "mog'or-lamoq" (заплесневет, покрыт гнилю) so'zi uchraydi [O'XShL 1971, 56]. Bunga tayanib "mog'or" manosiidagi turkiy so'z eski turkchada va bugungi turkiy tillarda "buv" va "bug" ko'rinishlarida qo'llanilgan deb ochiqqlasa bo'ladi.

12. "**qaq** – 1. danak, mag'iz; 2. qaq et. Qoq go'sht va har bir qotgan narsa. 3. Yomg'ir va sel suvidan paydo bo'lgan ko'l"; 4. O'rtasidan ikkiga bo'lingan har qanday narsa" [DLT 1963 (II), 326-327; DLT 2005, 400]. "Devon"ning boshqa tillardagi o'girmalarida bu so'zning uchta ko'rinishi berilgan bo'lib, 2005 yilgi turkcha o'girmasida to'rtta ma'nosi keltirilgan [DLT 2005, 400].

"Devon"ning o'zbekcha o'girmalarida bu so'zning "danak, mag'iz", "qoq go'sht", "yomg'ir va seldan keyin paydo bo'lgan ko'l" kabi ma'nodagilari berilgan bo'lib, "O'rtasidan ikkiga bo'lingan har qanday narsa" ochiqqlamasi o'rin olmagan [DLT 1963 (II), 326-327; DLT 1967, 359]. "Devon"dagi kabi "qaq" so'zi o'zbek adabiy tilida va shevalarida "qoq", "qaq", "qaqi" ko'rinishlari saqlanib qolgan [O'TIL 2008, 353-354; Nafasov 2011, 431]. Shuningdek, o'zbek qipchoq shevalarida "**qaq** / **qâq** – yomg'ir va seldan keyin to'planib qolgan kichik ko'lmak suv", "Lalmi yerlarda suv to'planib qolgan chuqur joy" anglamida ishlatiladi [Nafasov 2011, 431]. Bundan tashqari, o'zbek tilida bu so'z "markaz, o'rta joy" ma'nosida ham qo'llanilib, "Devon"dagi "O'rtasidan ikkiga bo'lingan har qanday narsa" ma'nosiga birmuncha yaqin keladi.

13. “**küb** – kub (idish)” [DLT 1941, faksimile: 494]. “Devon”ning ilk o‘zbekcha o‘girmasida bu so‘z “ko‘p” (много) o‘laroq ochiqqlangan [DLT 1960 (I), 130; DLT 1967, 168]. Asarning 2016-yilgi o‘zbekchasida ham izlanuvchilar shunday yondashib, quyidagicha yozishgan: “Olmaota nashrida bu o‘rindagi ko‘b – *katta ko‘za, bochka*, deb berilgan. Izoh noto‘g‘ri” [DLT 2016 (III), 78]. Biroq “Devon”ning qo‘lyozmasida **küb** – al-dann “kub” (idish) ko‘rinishida berilgan bo‘lib [DLT 1941, faksimile: 494], ko‘plab chet ellik turkologlar uni “**küp** – kub (suyuqlik idishi)” o‘laroq o‘girganlar [DLT 1985a (III), 119; DLT 1985b (III), 114; DLT 2005, 334; DLT 2014, 396]. O‘zbekistonlik tilchilar orasida birgina Q. Sodiqov bu so‘zni **küb** – “kub” ko‘rinishida to‘g‘ri o‘girgan [DLT 2017, 364]. Shu o‘rinda aytib o‘tish kerak, asarning qozoqcha va uyg‘urcha o‘girmalarida ham yanglishuvga yo‘l qo‘yilib “**kyp** – көр” (ko‘p) o‘laroq ochiqqlangan [DLT 1998 (III) 171; DLT 2008 (III), 165].

To‘xtam

Qisqasi, keltirib o‘tilgan bu kabi yanglishuvlar asar ustida izlanishlar olib borgan, uni o‘z tiliga o‘girib, izlanuvchilar-u el-yurtga tanitgan bilga – olimlarimizning xizmatiga hech qanday ko‘lanka tashlay olmaydi. Ayniqsa, Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘atit-turk” asari bo‘yicha deyarli bir asrlik izlanishlar chog‘ida ulkan yutuqlar qo‘lga kiritilganini aytib o‘tish kerak. Asar turli tillarga o‘girilar ekan, undagi so‘zlarning ochiqqlanmasi yuzasidan ko‘plab yangi qarashlar o‘rtaga tashlanganini olqishlash kerak. “Devon”ning 1950- yillarda boshlab, bugungi kungacha bir necha bor o‘zbek tiliga o‘girilishi esa bilga – olimlarimizning ulkan yutug‘idir.

Adabiyotlar

- Абдуллаев 1961 – Абдуллаев Ф. *Ўзбек тилининг Хоразм шевалари*. Тошкент.
- Бобоёров 2006 – Бобоёров Ғ. “Беруний ва Маҳмуд Кошғарий асарларида туркий халқлар тарихининг ёритилишига доир”. *Хоразм Маъмун академиясининг 1000 йиллик юбилейига бағишлаб ўтказилаётган “Мажлис Уламо ўрта аср Шарқининг йирик илмий маркази” номли илмий-амалий конференция материаллари*, 23-25. Тошкент.
- Домажаков 1948 – Домажаков Н. Г. *Орфографический словарь*. Пасталың, читі чыллығ паза ортын школаларга. Пастағызын сыхча Хакасскай облоно чаратхан – Абакан: Хакоблнациздат.
- Жўраев 1969 – Жўраев Б. *Юқори Қашқадарё ўзбек шевалари*. Тошкент:

Фан.

- Киргизско-русский словарь. 1985. Составитель К.К. Юдахин. Книга 1. А – К. Фрунзе.
- ДЛТ 1960, I – Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону луғотит турк). Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. 1- том. Тошкент: Фан.
- ДЛТ 1963, II – Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону луғотит турк). Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. 2- том. Тошкент: Фан.
- ДЛТ 1963, III – Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону луғотит турк). Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов.
- ДЛТ 1967 – Девону луғотит турк. Индекс-луғат. Ғ. Абдурахмонов ва С. Муталлибовлар иштироки ва таҳрири остида. Тошкент: Фан.
- ДЛТ 1997 – Қашқари М. Түрік сөздігі. 1-том. Аударған А. Егеубай. Алматы: ХАНТ.
- ДЛТ 1997 – Қашқари М. Түрік сөздігі. 2-том. Аударған А. Егеубай. Алматы: ХАНТ.
- ДЛТ 1998 – Қашқари М. Түрік сөздігі. 3-том. Аударған А. Егеубай. Алматы: ХАНТ.
- ДЛТ 2005 – Кашгари, М. Дивану лугат ат-тюрк [Текст]. М. Кашгари; пер., предисл. З. А. М. Ауэзовой. Алматы: Дайк-Пресс.
- DLT 2006 – Mahmud Kasha'ri. Divanü lüg'at-it-türk. I cild. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.
- DLT 2006 – Mahmud Kasha'ri. Divanü lüg'at-it-türk. II cild. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.
- DLT 2006 – Mahmud Kasha'ri. Divanü lüg'at-it-türk. III cild. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.
- ДЛТ 2010 – Махмуд ал-Кашгари. Диван лугат ат-турк (Свод тюркских слов). В 3-х томах. Т. 1. Пер. с араб. А.Р. Рустамова под ред. И. В. Кормушина [Текст]. Махмуд ал-Кашгари. Москва.
- ДЛТ 2011 – Махмуд Кашгари. Словарь тюркских языков. Перевод на кырг. Т. Токоев, К. Кошмоков. Т. I. Бишкек.
- ДЛТ 2012 – Махмуд Кашгари. Словарь тюркских языков. Перевод на кырг. Т. Токоев, К. Кошмоков. Т. II. Бишкек.
- ДЛТ 2016 – Кошғарий, Маҳмуд. Девону-луғати-т-турк (Туркий сўзлар девони). Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. Нашрга тайёрл. Болтабоев, Б. Исабеков. Масъул муҳаррир: Ҳ.Дадабоев. Тошкент: Mumtoz so'z.
- ДЛТ 2017 – Кошғарий, Маҳмуд. Девону-луғати-т-турк (Туркий сўзлар девони). Нашрга тайёрловчи Қ. Содиков. Тошкент: Ғ. Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Нафасов 2011 – Нафасов Т. Қашқадарё ўзбек халқ сўзлари луғати. Тошкент: Мухаррир, 2011.
- Қазақша – орысша сөздік / <https://sozdik.kz>.
- Қалиев 2014 – Қалиев Б. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. Алматы.
- ЎТИЛ 2008 – Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдди. Шукрона – Ҳ. А.

Мадвалиев таҳрири остида. Тошкент.

- ЎХШЛ 1971 – Ўзбек халқ шевалари луғати. Масъул муҳаррир Ш.Ш. Шоабдурахмонов. Тошкент: Фан.
- Arıkoğlu 2005 – Arıkoğlu E. *Örnekli Hakasça – Türkçe Sözlük*. Ankara.
- Babayar 2011 – Babayar G. “Birünî ve Kâşgarlı Mahmud’un Bazı Orta Asya Yer Adlarını Türklerle İlişkilendirmesi Üzerine”. *Mahmūd al-Kâşğarî ’nin 1000. Doğum Yıldönümü Dolayısıyla Uluslar arası Dîvânü Luğâtî’t-Türk Sempozyumu* 5-7 Eylül 2008, 313-321. İstanbul: EREN.
- DLT 1928 – Brockelmann C. *Mitteitürkischer Wortschatz nach Mahmud al-Kashgaris Divan Lugat at-Türk*. Budapest - Leipzig.
- DLT 1939 – *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. Çev. B. Atalay. Cilt I. Ankara.
- DLT 1940 – *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. Çev. B. Atalay. Cilt II. Ankara.
- DLT 1941 – *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. Çev. B. Atalay. Cilt III. Ankara.
- DLT 1941, facsimile – Besim Atalay. *Divanü Lugat-it-Türk Tıpkıbasımı “Faksimile”*. Ankara.
- DLT 1943 – *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. Çev. B. Atalay. Cilt IV. – Ankara, 1943.
- DLT 1985a – *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*. Çev. B. Atalay. Cilt I-IV. TDK yayınları: 521–524. Ankara.
- DLT 1982 – Mahmūd al-Kāşrārī. *Compendium of the Turkic Dialects* (Dîwān Luyāt at-Türk). Edited and Translation with Introduction and Indices by Robert Dankoff in collaboration with James Kelly. Part I. Cambridge.
- DLT 1984 – Mahmūd al-Kāşrārī. *Compendium of the Turkic Dialects* ((Dîwān Luyāt at-Türk). Edited and Translation with Introduction and Indices by Robert Dankoff in collaboration with James Kelly. Part II. Cambridge.
- DLT 1985b – Mahmūd al-Kāşrārī. *Compendium of the Turkic Dialects* (Dîwān Luyāt at-Türk). Edited and Translation with Introduction and Indices by Robert Dankoff in collaboration with James Kelly. Part III. Cambridge.
- DLT 1981 – Məhmud Kəşkəri. *Türki tıllar divanı – Divanü lüğat-it-türk*. I tom. Ürümçi, Şincanq Xəlik nəşriyyiti.
- DLT 1982 – Məhmud Kəşkəri. *Türki tıllar divanı – Divanü lüğat-it-türk*. II tom. Ürümçi, Şincanq Xəlik nəşriyyiti.
- DLT 1982 – Məhmud Kəşkəri. *Türki tıllar divanı – Divanü lüğat-it-türk*. III tom. Ürümçi, Şincanq Xəlik nəşriyyiti.
- DLT 2008 – Mehmed Kaşgeriy - *Türkiy tıllar divanı*. I-IV tomlar. Ürümçi, Şincanq Xəlik nəşriyyiti.
- DLT 2004 – **ديوان لغات الترك شيخ محمود كاشغري**. Prof. Dr. Hüseyin Düzgün. (Shayx Mahmud Kashghari. *Divan-ü Luğat-it Türk*. Edit. Hüseyin Düzgün (Hossein Mohammadzade Sadigh). Tebriz, 2004 (1383).
- DLT 1990 – *Divanü Lugat-it-Türk*. (Tıpkıbasım). Kültür Bakanhğı Yayınlan, Ankara.
- DLT 2005 – Kaşgarlı Mahmud. *Divānū Luḡatī’t-Türk*. Çeviri, Uyarlama,

Düzenleme Seçkin Erdi, Serap Tugba Yurteser. İstanbul:
Kabalcı Yayınevi.

DLT 2014 - Kaşgarlı Mahmud. *Divānū Lugati't-Türk*. Hazırlayanlar: Ahmet
B. Ercilasun Ziyat Akkoyunlu. Ankara, TDK.

TDDS 2016 – *Türkmen diliniñ düşündirişli sözlügi*. Düzüjiler: G. Kyýasowa,
A. Geldimyradow, H. Durdyýew. Iki tomluk. II tom, K-Z. Aşga-
bat: Ylym.

<https://tr.wiktionary.org/wiki/yarpuz>

On the some mistakes in the Uzbek translations of Mahmud Kashgari's "Dīwān Luyāt at-Turk"

Gaybulla Babayarov¹

Abstract

In this article it is discussed how to read several Old Turkic words mentioned in the work by Mahmud Kāshgarī, who lived in the 11th century, "Dīwān Luyāt at-Turk" (Dictionary of Turkic Languages, briefly – Dīwān). The Dīwān has been translated into Turkish, Uzbek, English, Kazakh, Russian, Uighur, Persian, Kyrgyz languages. And in a large part of them it is noticeable that some words were misread or wrong statements were made. This situation is especially prevalent in the Uzbek, Kazakh, and Uighur versions of the Dīwān. At the basis of such erroneous statements lies the drop of a dot or the displacement of some words in the Dīwān's manuscript. It is also clear that some researchers, when interprets certain word, relied not on the manuscript of the work, but on the previous translations which caused confusions.

Key words: *Old Turkic, Kāshgarī, vocabulary, Turkic languages, translations, approaches, mistakes, corrections.*

References

- Abdullaev 1961 – Abdullaev F. *O'zbek tilining Xorazm shevalari*. Toshkent.
Boboyorov 2006 – Boboyorov G'. "Beruniy va Mahmud Koshg'ariy
asarlarida turkiy xalqlar tarixining yoritilishiga doir".
Xorazm Ma'mun akademiyasining 1000 yillik yubileyiga

¹Gaybulla B. Babayarov – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor,
National Center of Archaeology.

E-mail: gaybullah@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-3456-3410

For citation: Babayarov, G. B. 2023. "On the some mistakes in the Uzbek translations of Mahmud Kashgari's "Dīwān Luyāt at-Turk". *Golden scripts* 2: 111–128.

bag'ishlab o'tkazilayotgan "Majlisi Ulamo o'rta asr Sharqining yirik ilmiy markazi" nomli ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, 23-25. Toshkent.

Domajakov 1948 – Domajakov N. G. *Orfograficheskiy slovar*. Pastalig', chiti chillig' paza ortin shkolalarga. Pastag' ʻizʻyn sixcha Xakasskay oblono charatxan – Abakan: Xakoblnatsizdat.

Jo'raev 1969 – Jo'raev B. *Yuqori Qashqadaryo o'zbek shevalari*. Toshkent: Fan.

Kirgizsko-russkiy slovar. 1985. Sostavitel K.K. Yudaxin. Kniga 1. A – K. Frunze.

DLT 1960, I – Koshg'ariy, Mahmud. *Turkiy so'zlar devoni (Devonu lug'otit turk)*. Tarjimon va nashrga tayyorlovchi S. M. Mutallibov. 1-tom. Toshkent: Fan.

DLT 1963, II – Koshg'ariy, Mahmud. *Turkiy so'zlar devoni (Devonu lug'otit turk)*. Tarjimon va nashrga tayyorlovchi S. M. Mutallibov. 2-tom. Toshkent: Fan.

DLT 1963, III – Koshg'ariy, Mahmud. *Turkiy so'zlar devoni (Devonu lug'otit turk)*. Tarjimon va nashrga tayyorlovchi S. M. Mutallibov.

DLT 1967 – *Devonu lug'otit turk*. Indeks-lug'at. G'. Abdurahmonov va S. Mutallibovlar ishtiroki va tahriri ostida. Toshkent: Fan.

DLT 1997 – Qashqari M. *Tyrik so'zdigi*. 1-tom. Audarg'an A. Yegeubay. Almati: XANT.

DLT 1997 – Qashqari M. *Tyrik so'zdigi*. 2-tom. Audarg'an A. Yegeubay. Almaty: XANT.

DLT 1998 – Qashqari M. *Tyrik so'zdigi*. 3-tom. Audarg'an A. Yegeubay. Almaty: XANT.

DLT 2005 – Kashgari, M. *Divanu lugat at-tyurk* [Tekst]. M. Kashgari; per., predisl. Z. A. M. Auezovoy. Almaty: Dayk-Press.

DLT 2006 – Mahmud Kasgari. *Divanü lüğat-it-türk*. I cild. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.

DLT 2006 – Mahmud Kasgari. *Divanü lüğat-it-türk*. II cild. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.

DLT 2006 – Mahmud Kasgari. *Divanü lüğat-it-türk*. III cild. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.

DLT 2010 – Maxmud al-Kashgari. *Divan lugat at-turk* (Svod tyurkskix slov). V 3-x tomax. T. 1. Per. s arab. A.R. Rustamova pod red. I. V. Kormushina [Tekst]. Maxmud al-Kashgari. Moskva.

DLT 2011 – Maxmud Kashgari. *Slovar tyurkskix yazikov*. Perevod na kirg. T. Tokoev, K. Koshmokov. T. I. Bishkek.

DLT 2012 – Maxmud Kashgari. *Slovar tyurkskix yazikov*. Perevod na kirg. T. Tokoev, K. Koshmokov. T. II. Bishkek.

DLT 2016 – Koshg'ariy, Mahmud. *Devonu-lug'ati-t-turk* (Turkiy so'zlar devoni). Tarjimon va nashrga tayyorlovchi S. M. Mutallibov. Nashrga tayyorl. Boltaboev, B. Isabekov. Mas'ul muharrir.: H.Dadaboev. Toshkent, Mumtoz so'z.

DLT 2017 – Koshg'ariy, Mahmud. *Devonu-lug'ati-t-turk* (Turkiy so'zlar devoni). Nashrga tayyorlovchi Q. Sodiqov. Toshkent: G'. G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.

- Nafasov 2011 – Nafasov T. *Qashqadaryo o'zbek xalq so'zlari lug'ati*. Toshkent: Muharrir, 2011.
- Qazaqsha – оғысша сөздик / <https://sozdik.kz>.
- Qaliev 2014 – Qaliev B. *Qazaq tiliniñ tysindirme sözdigi*. Almaty.
- O'TIL 2008 – *O'zbek tilining izohli lug'ati*. 5 jildli. Shukrona – H. A. Madvaliev tahriri ostida. Toshkent.
- O'XShL 1971 – *O'zbek xalq shevalari lug'ati*. Mas'ul muharrir Sh.Sh. Shoabdurahmonov. Toshkent: Fan.
- Arıkoğlu 2005 – Arıkoğlu E. *Örnekli Hakasça – Türkçe Sözlük*. Ankara.
- Babayar 2011 – Babayar G. "Birunî ve Kâşgarlı Mahmud'un Bazı Orta Asya Yer Adlarını Türklerle İlişkilendirmesi Üzerine". *Mahmūd al-Kâşgarî 'nin 1000. Doğum Yıldönümü Dolayısıyla Uluslar arası Dîvānu Luğātî't-Turk Sempozyumu* 5-7 Eylül 2008, 313-321. İstanbul: EREN.
- DLT 1928 – Brockelmann C. *Mitteitürkischer Wortschatz nach Mahmud al-Kashgaris Divan Lugat at-Turk*. Budapest - Leipzig.
- DLT 1939 – *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. Çev. B. Atalay. Cilt I. Ankara.
- DLT 1940 – *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. Çev. B. Atalay. Cilt II. Ankara.
- DLT 1941 – *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. Çev. B. Atalay. Cilt III. Ankara.
- DLT 1941, facsimile – Besim Atalay. *Divanü Lugat-it-Türk Tıpkıbasımı "Faksimile"*. Ankara.
- DLT 1943 – *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. Çev. B. Atalay. Cilt IV. – Ankara, 1943.
- DLT 1985a – *Divanü Lūgat-it Türk Tercümesi*. Çev. B. Atalay. Cilt I-IV. TDK yayınları: 521–524. Ankara.
- DLT 1982 – Mahmūd al-Kāşgarî. *Compendium of the Turkic Dialects* (Dîwān Luyāt at-Turk). Edited and Translation with Introduction and Indices by Robert Dankoff in collaboration with James Kelly. Part I. Cambridge.
- DLT 1984 – Mahmūd al-Kāşgarî. *Compendium of the Turkic Dialects* ((Dîwān Luyāt at-Turk). Edited and Translation with Introduction and Indices by Robert Dankoff in collaboration with James Kelly. Part II. Cambridge.
- DLT 1985b – Mahmūd al-Kāşgarî. *Compendium of the Turkic Dialects* (Dîwān Luyāt at-Turk). Edited and Translation with Introduction and Indices by Robert Dankoff in collaboration with James Kelly. Part III. Cambridge.
- DLT 1981 – Məhmud Kəşkəri. *Türki tıllar divanı – Divanü lüğat-it-türk*. I tom. Ürümçi, Şıncanq Xəlik nəşriyyiti.
- DLT 1982 – Məhmud Kəşkəri. *Türki tıllar divanı – Divanü lüğat-it-türk*. II tom. Ürümçi, Şıncanq Xəlik nəşriyyiti.
- DLT 1982 – Məhmud Kəşkəri. *Türki tıllar divanı – Divanü lüğat-it-türk*. III tom. Ürümçi, Şıncanq Xəlik nəşriyyiti.
- DLT 2008 – Mehmed Kaşgeriy - *Türkiy tıllar divanı*. I-IV tomlar. Ürümçi, Şıncanq Xəlik nəşriyyiti.
- DLT 2004 / 1383 – Shayx Mahmud Kashghari. *Divan-ü Luğat-it Türk*. Edit. Hüseyin Düzgün (Hossein Mohammadzade Sadigh). Tebriz.
- DLT 1990 – *Divanü Lugat-it-Türk*. (Tıpkıbasım). Kültür Bakanhğı Yayınlan,

Ankara.

DLT 2005 – Kaşgarlı Mahmud. *Divānū Lugati't-Türk*. Çeviri, Uyarlama, Düzenleme Seçkin Erdi, Serap Tugba Yurteser. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

DLT 2014 - Kaşgarlı Mahmud. *Divānū Lugati't-Türk*. Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun Ziyat Akkoyunlu. Ankara, TDK.

TDDS 2016 – *Türkmen diliniň düşündirişli sözlügi*. Düzüjiler: G. Kyýasowa, A. Geldimyradow, H. Durdyýew. İki tomluk. II tom, K-Z. Aşgabat: Ylym.

<https://tr.wiktionary.org/wiki/yarpuz>

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta-siga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi

qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany: Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti." *Oltin bitiglar* 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr

sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?" *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son "Oltin bitiglar" tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: oltinbitiglar@gmail.com
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 06. 2023-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8

Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot
agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.
Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan
ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

"Mashhur-Press" bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,
+99894 659 94 62